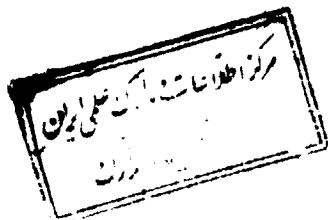

٧٦١٢٣

تأثیر بی ثباتی اقتصادی (با تأکید بر تورم) بر رشد اقتصادی
در ایران

۶۲۷۹ / ۱۰۱ / ۴۱

پایان نامه ارائه شده به گروه اقتصاد
دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی

برای دریافت دانشنامه کارشناسی ارشد
در رشته برنامه ریزی سیستمهای اقتصادی

توسط:

علی حسن نوروزی

9270

استاد راهنما:

دکتر سید محمدعلی کفایی

ع

بهمن ۱۳۷۸

۳۲۱۹۵

تقدیم به

زجود و هستی،

اراده پولادینی که

تیشه زد - تا ریشه‌ام دواند

حک زد - محک هستی‌ام

تا بدین قلم - و زین روزم،

پدر - آئینه همیشه گویا

و تقدیم به

زیبود و نیستی‌ام،

ایلی چشم ساده دل

قدم به ره سپرده ایل و دیار

سوخته دل و زجر راه خورده گامهای زندگی‌ام

مادر، بود و نبود و هستی‌ام

و به

ستارگان همیشه همراهم

برادرانم

اکبر - امیر - اصغر

و خواهرانم

لیلا - ویدا - فاطمه

و بانوان سرای خانه‌مان

عفت - مینا - رودابه

و کوچولو امیدهای خانواده

علی و رها

و تقدیم تورای آینده

که میدانم دلم را سوزانده سفر رانده می‌خوانی

تو که نامت را فقط می‌نویسم

.....

برگ تأیید پایان نامه

عنوان پایان نامه: تأثیر بی ثباتی اقتصادی (با تأکید بر تورم) بر رشد اقتصادی در ایران

نام دانشجو: علی حسن نوروزی

دوره: کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی سیستمهای اقتصادی

این پایان نامه در جلسه ۳۰/۱۱/۷۸ با نمره ۱۷/۱۹ و درجه عالی... مورد تأیید اعضای کمیته
پایان نامه متشکل از اساتید زیر قرار گرفت:

استاد راهنما

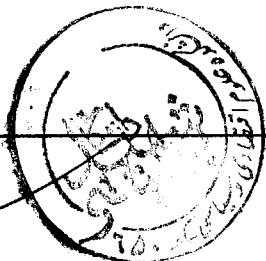
دکتر محمد علی کفایی

امضاء

استاد مشاور

دکتر مرتضی قره باغیان

امضاء

استاد ناظر

دکتر عباس عرب مازار

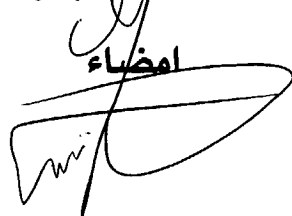
امضاء

مطالب ارائه شده در این پایان نامه توسط اینجانب در دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی در فاصله آذر ۱۳۷۷ تا بهمن ۱۳۷۸ به انجام رسیده است. به استثنای کمک‌های مورد اشاره در قدردانی محتوای این پایان نامه به طور کامل توسط اینجانب صورت گرفته است. این پایان نامه یا بخشی از آن برای دریافت هیچ مدرکی به این دانشگاه یا دیگر دانشگاه‌ها ارائه نشده است و کلیه حقوق این پایان نامه متعلق به دانشگاه شهید بهشتی می باشد.

تهران - بهمن ۱۳۷۸

علی حسن نوروزی

امضاء

قدردانی

همانند هر جنبه‌ای از زندگی و فعالیت ، مطالعات این رساله نیز ، بدون تردید ، بدون یاری و همفکری اساتید اهل فن میسر نمی‌گشت . استاد ارجمند جناب آقای دکتر سید محمدعلی کفائی با التفاتی مثال زدنی نه تنها در کل دوره تحصیل کارشناسی ارشد ، بلکه به طور خاص در طول انجام مطالعات این رساله فراتر از حدود مسئولیتشان با دقت تمام هادی و حامی اینجانب بوده‌اند. جهت دهی مطالعه و نظم سلسله مطالب ارائه شده در این رساله عمدتاً مرهون تلاش جدی ایشان در مرحله تنظیم رساله و همچنین در مراحل تحقیق بوده است . جناب آقای دکتر مرتضی قره‌باغیان با بهره‌گیری از تجارب عملی و وقوف کامل به واقعیت های اقتصاد ایران، تلاشی در خور امتنان جهت روشن نمودن زوایای مبهم و نهان مطالعه برای اینجانب صرف نموده‌اند. همچنین جناب آقای دکتر عباس عرب مازار با راهنمایی های ارزنده شان کمک شایانی به پربارتر شدن مطالب پایان نامه نموده‌اند. ابراز امتنان و سپاس کمترین و تنها کاری است که اینجانب به پاس زحمات افراد مورد اشاره در فوق می‌توانم به حضورشان تقدیم نمایم .

چکیده

عنوان پایان نامه: تاثیر بی‌ثباتی اقتصادی (با تاکید بر تورم) بر رشد اقتصادی در ایران

نام دانشجو: علی حسن نوروزی

استاد راهنما: دکتر سید محمدعلی کفایی

دوره: کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی سیستم‌های اقتصادی دانشکده علوم اقتصادی و

سیاسی دانشگاه شهید بهشتی

تاریخ ارائه پایان نامه: بهمن ۱۳۷۸

دستیابی به نرخ رشد اقتصادی بالا یکی از اهداف مهم هر نظام اقتصادی به شمار می‌رود. این امر متضمن به‌کارگیری سیاست‌های مناسب اقتصادی و همچنین شناخت بیشتر عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی است. امروزه اقتصاددانان پذیرفته‌اند که ثبات اقتصادی یک شرط لازم، ولی نه کافی، برای رشد اقتصادی بالاست در حالی که بی‌ثباتی اقتصادی یکی از عوامل مهمی است که افق‌های رشد اقتصادی را محدود می‌کند.

سنجش درجه ثبات اقتصادی کشورها از لحاظ تجربی چندان آسان نیست. در این رساله به تبعیت از مطالعه فیشر، از نرخ تورم، کسری (مازاد) بودجه دولت و حاشیه نرخ ارز در بازار سیاه به عنوان شاخص‌های ثبات (بی‌ثباتی) اقتصادی استفاده می‌شود و تاکید عمده بر نرخ تورم به عنوان مهمترین شاخص ثبات اقتصادی می‌باشد. هدف مطالعه آن است که چگونگی تأثیرگذاری شاخص‌های ثبات اقتصادی بر رشد اقتصادی در کشور مورد بررسی قرار گیرد. به منظور دسترسی به هدف مورد نظر از مطالعه تجربی به عمل آمده در کشور اسپانیا، مدل سانچز (۱۹۹۸)، استفاده می‌شود و روابط مورد نظر با استفاده از روش‌های جدید اقتصادسنجی (همجمعی و تصحیح خطا) برآورد می‌شوند. مهمترین نتایج برآورد معادلات به شرح ذیل می‌باشد:

تأثیر نرخ تورم (به عنوان مهمترین شاخص بی‌ثباتی اقتصادی) بر نرخ رشد اقتصادی در ایران طی دوره مورد مطالعه (۷۶-۱۳۳۸) منفی و از لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشد. به طور دقیق اندازه ضریب این متغیر معادل ۰/۱۷- می‌باشد و نمایانگر هزینه سنگین تورم بر رشد اقتصادی در کشورمان می‌باشد. به علاوه شواهدی دال بر غیرخطی بودن تأثیر تورم بر رشد اقتصادی در کشور یافت می‌شود.

تأثیر نسبت کسری بودجه واقعی دولت به GDP (به عنوان دومین شاخص بی‌ثباتی اقتصادی) بر نرخ رشد اقتصادی منفی و معنی‌دار می‌باشد و نشان می‌دهد که افزایش در کسری بودجه دولت (که در ایران عمدتاً از طریق مکانیسم‌های پولی تأمین می‌شود) افقهای رشد اقتصادی را محدود می‌کند. طی دوره مورد مطالعه تأثیر نسبت مخارج مصرفی دولت به GDP بر رشد اقتصادی منفی و تأثیر نسبت مخارج سرمایه‌گذاری دولت به GDP بر رشد اقتصادی مثبت ارزیابی می‌شود. و بالاخره تأثیر حاشیه نرخ ارز در بازار سیاه (به عنوان سومین شاخص بی‌ثباتی اقتصادی) هم در کوتاه‌مدت و هم در بلندمدت منفی و از لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشد. از آنجا که تأثیر هر سه شاخص بی‌ثباتی اقتصادی بر رشد اقتصادی در ایران منفی می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که بی‌ثباتی اقتصادی یکی از عوامل مهمی است که چشم انداز رشد اقتصادی کشور را تاریک می‌کند. از این رو پایدارسازی اقتصاد کلان یک گام مؤثر در راستای دسترسی به نرخ رشد اقتصادی بالا در اقتصاد ایران می‌باشد.

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	مقدمه
	فصل اول : کلیاتی پیرامون شاخص‌های ثبات اقتصادی
۸	۱-۱) تورم و دیدگاه‌های اقتصادی پیرامون آن
۸	۱-۱-۱) تعریف
۸	۱-۱-۲) نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلف پیرامون تورم
۸	الف) نظریه پولی
۹	ب) نظریه فشار تقاضا
۹	ج) نظریه فشار هزینه
۱۰	د) نظریه تورم ساختاری
۱۲	۲-۱) بودجه
۱۳	۱-۲-۱) نقش بودجه در تامین ثبات اقتصادی
۱۳	۲-۲-۱) کسری بودجه، مفهوم و مشکلات مربوط به آن
۱۵	۳-۱) بازار سیاه نرخ ارز
۱۶	۱-۳-۱) علل ایجاد بازار سیاه ارز
۱۶	الف) کنترل ارزی
۱۸	ب) ارزش‌گذاری بیش از حد پول ملی
۱۸	ج) محدودیت‌های تجاری
۱۹	۲-۳-۱) مزایای وجود بازار موازی (غیرقانونی یا سیاه) ارز
۲۰	۴-۱) بررسی روند تورم، کسری بودجه و حاشیه نرخ ارز در اقتصاد ایران
۲۰	۱-۴-۱) تورم
۲۵	۲-۴-۱) کسری بودجه دولت
۳۲	۳-۴-۱) حاشیه نرخ ارز

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۳۸	۵-۱) نتیجه‌گیری
	فصل دوم : مبانی نظری بی‌ثباتی اقتصادی (با تاکید بر تورم) و رشد اقتصادی
۴۰	۱-۲) تورم و رشد اقتصادی
۴۲	الف) دیدگاه ساختارگرا: رشد اقتصادی توأم با افزایش تورم
۴۶	ب) علیت معکوس: تاثیر منفی تورم بر رشد اقتصادی
۵۰	ج) نبود رابطه علی میان تورم و رشد اقتصادی
۵۱	۱-۱-۲) تورم ملایم و رشد اقتصادی
۵۳	۲-۱-۲) پول و رشد اقتصادی
۵۸	۳-۱-۲) انتخاب عقلایی و الگوهای رشد در یک اقتصاد پولی
۶۴	۴-۱-۲) تورم و رشد بلندمدت
۷۲	۲-۲) کسری بودجه و رشد اقتصادی
۷۳	۱-۲-۲) دیدگاه نئوکلاسیک
۷۷	۲-۲-۲) دیدگاه کینزی
۷۸	۳-۲-۲) دیدگاه ریکاردویی
۸۱	۳-۲) حاشیه‌نرخ ارز و رشد اقتصادی
	فصل سوم : مروری بر مطالعات انجام شده در رابطه با تاثیر تورم و بی‌ثباتی اقتصادی بر رشد اقتصادی
۸۵	۱-۳) مطالعات پیرامون تورم و رشد اقتصادی
۸۵	۱-۱-۳) کانتور (۱۹۸۶)
۸۷	۲-۱-۳) دی‌گریگوریو (۱۹۹۲)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۸۸	۳-۱-۳) اسمیت (۱۹۹۲) -----
۸۹	۴-۱-۳) دی گریگوریو (۱۹۹۳) -----
۹۰	۵-۱-۳) لی و نای (۱۹۹۵) -----
۹۲	۶-۱-۳) سارل (۱۹۹۷) -----
۹۵	۷-۱-۳) بنجی، برنهارد، گراناتو و جونز (۱۹۹۷) -----
۹۵	۸-۱-۳) الکساندر (۱۹۹۷) -----
۹۷	۲-۳) مطالعات مربوط به بی ثباتی اقتصادی و رشد اقتصادی -----
۹۷	۱-۲-۳) کورمندی و مگواير (۱۹۸۵) -----
۹۹	۲-۲-۳) فیشر (۱۹۹۳) -----
۱۰۱	۳-۲-۳) هاجیمی خایل، قارا، ماهلایسن، نورد و اُسِر (۱۹۹۴) -----
۱۰۴	۴-۲-۳) بلنی (۱۹۹۵) -----
۱۰۶	۵-۲-۳) سانچز (۱۹۹۸) -----

فصل چهارم: روش تحقیق، ارائه و برآورد مدل

۱۱۱	۱-۴) ارائه مدل -----
۱۱۳	۱-۱-۴) معرفی متغیرهای مدل -----
۱۲۸	۲-۴) تعیین درجه پایایی متغیرهای مدل -----
۱۲۹	۱-۲-۴) آزمون دیکی - فولر و دیکی - فولر تعمیم یافته -----
۱۳۲	۲-۲-۴) آزمون پرون -----
۱۴۱	۳-۴) برآورد معادلات -----
۱۴۱	۱-۳-۴) معادله مربوط به تاثیر نرخ تورم بر نرخ رشد اقتصادی -----
۱۴۴	۲-۳-۴) معادله مربوط به تاثیر کسری بودجه دولت بر رشد اقتصادی -----

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱۴۵	معادله مربوط به تاثیر حاشیه نرخ ارز بر رشد اقتصادی (۳-۳-۴)
۱۴۶	الگوی پویای خودبازگشتی با وقفه‌های توزیع شده (ARDL) (۱-۳-۳-۴)
۱۴۸	برآورد معادله به کمک روش ARDL (۲-۳-۳-۴)
	معادله مربوط به تاثیر نسبت مخارج مصرفی دولت به (۴-۳-۴)
۱۵۲	GDP بر رشد اقتصادی
	معادله مربوط به تاثیر نسبت مخارج سرمایه‌گذاری دولت به (۵-۳-۴)
۱۵۵	GDP بر رشد اقتصادی
۱۵۸	تفسیر ضرایب (۴-۴)

فصل پنجم: جمع‌بندی نتایج و ارائه پیشنهادات

• منابع

• ضمائم

مقدمه

امروزه دستیابی به نرخ رشد اقتصادی بالا یکی از اهداف مهم هر نظام اقتصادی به شمار می‌رود. رشد اقتصادی بالا به خاطر اینکه راه‌حل بسیاری از معضلات اقتصادی از جمله فقر، بیکاری، توزیع نامناسب درآمدها و ... تلقی می‌گردد و موجب افزایش رفاه اقتصادی جامعه می‌شود به عنوان یک هدف سیاستی مهم، مد نظر دولتها می‌باشد. اهمیت این شاخص به اندازه‌ای است که امروزه به عنوان نشانه‌ای از قدرت کشورها نیز تلقی می‌گردد.

ذکر مثالی اهمیت رشد اقتصادی را روشن‌تر خواهد نمود. در سالهای اولیه بعد از جنگ جهانی دوم ژاپن کشوری کمتر توسعه یافته با درآمدهای نازل نسبت به جهان صنعتی به شمار می‌رفت، لکن اتخاذ سیاستهای مناسب زمینه برخورداری این کشور از نرخ رشد اقتصادی بالایی را فراهم نمود، به طوری که متوسط نرخ رشد سالانه در این کشور در دوره ۱۹۶۰-۶۹ میلادی به ۱۰/۶ درصد رسید در حالی که در همین دوره نرخ رشد کشوری مثل انگلستان در سطح ۲/۹ درصد قرار داشت.^۱ نرخ رشد اقتصادی بالا یکی از دلایل عمده‌ای بود که باعث شد ژاپن بتواند نه تنها خود را از ردیف کشورهای توسعه نیافته جدا سازد، بلکه امروز حتی از بسیاری کشورهای پیشرفته غربی نیز فراتر رفته و از لحاظ اقتصادی از ممالک تراز اول جهان به شمار می‌رود.

متوسط نرخ رشد اقتصادی در کشور ما در دوره ۱۳۷۱ الی ۱۳۷۶ در سطح ۳/۴ درصد قرار داشته است.^۲ این نرخ در مقایسه با بسیاری از کشورهای در حال توسعه پایین بوده و شرایط مطلوبی را برای افزایش سطح رفاه اقتصادی جامعه فراهم نمی‌آورد و لزوم سیاست‌گذاریهای مناسب برای رسیدن به شرایط مطلوب در این زمینه را برای کشور ما خاطر نشان می‌سازد. جدول شماره (۱)، برای نمونه نرخ رشد اقتصادی چند کشور در حال توسعه را طی دوره‌های مختلف نشان می‌دهد.

از طرفی در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورمان پیش بینی شده است که دسترسی به اهداف مورد نظر در برنامه مستلزم تحقق متوسط نرخ رشد اقتصادی ۶ درصد در سال می‌باشد. دستیابی به این امر متضمن به کارگیری سیاستهای مناسب اقتصادی و همچنین

^۱ - ارقام مربوط به نرخ رشد ژاپن و انگلستان بر اساس آمار GNP واقعی این کشورها و از منبع شماره [56] سال ۱۹۹۰ بدست آمده است.

^۲ - نرخ رشد با استفاده از آمار GDP واقعی و از منبع شماره [۲۷] محاسبه شده است.

شناخت بیشتر عوامل موثر بر رشد اقتصادی است. با الهام از تحقیقات صورت گرفته پیرامون رشد اقتصادی می‌توان متغیرهایی را که به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم بر رشد اقتصادی موثرند مورد بررسی قرار داد.

جدول شماره (۱) - نرخ رشد اقتصادی در ایران و چند کشور در حال توسعه

نام کشور	دوره	متوسط نرخ رشد اقتصادی سالانه (درصد)
پاکستان **	۱۹۸۲-۹۲	۶/۲
هند *	۱۹۸۲-۹۱	۵/۴
اندونزی **	۱۹۸۲-۹۱	۵/۷
مالزی *	۱۹۸۲-۹۰	۵/۸
ترکیه *	۱۹۸۲-۹۰	۵/۶
چین ***	۱۹۸۲-۹۰	۹/۳
کره جنوبی **	۱۹۸۲-۹۲	۹/۲
ایران * *	۱۹۹۲-۹۷	۳/۴

* نرخ رشد GNP واقعی

** نرخ رشد GDP واقعی

*** نرخ رشد درآمد ملی واقعی

منبع: غیر از رشد ایران، بقیه نرخ رندها از منبع شماره [56] سال ۱۹۹۳ محاسبه شده اند

توضیح (۱): مناسب بود که مقایسه تمام کشورها بر اساس رشد GDP واقعی صورت گیرد. لکن آمار IFS برای تعدادی از کشورها بر حسب GNP واقعی ارائه شده بود. با توجه به اینکه کشورهای هند، مالزی، ترکیه و چین از لحاظ سرمایه گذاری خارجی عموماً کشورهای میزبان تلقی می‌شوند انتظار این است که در این کشورها نرخ رشد GDP واقعی حتی بیشتر از GNP واقعی باشد.

توضیح (۲): امکان مقایسه اقتصاد ایران با کشورهای دیگر در یک مقطع زمانی به خاطر وقوع جنگ در ایران در طی سالهای ۸۸-۱۹۸۰ میسر نگردید. نرخ رشد اقتصادی ایران برای سالهای ۹۷-۱۹۹۲ یعنی عادی شدن وضع کشور پس از اتمام جنگ محاسبه گردیده است.

امروزه اقتصاددانان پذیرفته‌اند که بی‌ثباتی اقتصادی یکی از عوامل مهمی است که رشد اقتصادی را محدود می‌کند. به‌طور کلی تحلیل آماری رابطه بین ثبات اقتصادی و رشد اقتصادی تا چند سال اخیر مورد غفلت قرار گرفته بود، گرچه برخی از متغیرهای توضیحی لحاظ شده در

رگرسیونهای رشد طی دهه‌های گذشته را می‌توان معیارهایی هر چند ناقص، از سیاستهای کلان اقتصادی بر شمرد اما به‌طور مشخص پس از مطالعات فرانکل و خان (۱۹۹۰)^۱، ربلو و ایسترلی (۱۹۹۲)^۲ و فیشر (۱۹۹۳)^۳ ثبات اقتصادی کلان بعنوان یک عامل مهم در بررسیهای تجربی رشد مورد توجه قرار گرفت.

بر طبق مطالعات بانک جهانی پیرامون علل رشد سریع و خارق العاده کشورهای آسیای جنوب شرقی (شامل تایلند، مالزی، اندونزی و حتی چین) ثبات اقتصاد کلان یک عامل کلیدی و مهم در راه حصول نرخهای بالای انباشت سرمایه، تخصیص بهینه منابع و رشد سریع بهره‌وری در این کشورها بوده است و در واقع اساس موفقیت کشورهای فوق بوده است. این کشورها زمانی توانستند به نرخهای رشد بالا دسترسی پیدا کنند که نرخ تورم در سطح ارقام یک رقمی و پایین بود، بودجه دولت به خوبی مدیریت می‌شد و تراز پرداختها نیز با کسری چندانی مواجه نبود [37].

مطالعات صندوق بین المللی پول نیز نشان می‌دهد که یکی از علل اساسی پیشرفت کشورهای آسیای جنوب شرقی اعمال برنامه‌های پایدارسازی^۴ اقتصاد کلان و انجام اصلاحات ساختاری است در حالی که بی‌ثباتی اقتصادی دومین عامل اصلی رکود در برخی از کشورهای آفریقایی بوده است. بر اساس معیارهای بانک جهانی، فیشر (۱۹۹۳) ثبات اقتصادی را وضعیتی می‌داند که شرایط زیر برقرار باشند:

- ۱- نرخ تورم نازل و قابل پیش بینی باشد
- ۲- نرخ واقعی بهره برای سرمایه گذاری مناسب باشد.
- ۳- سیاست مالی پیگیر و عاری از نوسان و اختلال باشد و بودجه دولت به خوبی مدیریت شود، به عبارت دیگر نسبت کسری بودجه به تولید ناخالص داخلی در سطح قابل قبولی باشد (فزاینده نباشد) و استفاده از اعتبارات سیستم بانکی برای تامین بدهی ها در سطح حداقل باشد.
- ۴- نرخ ارز بصورت رقابتی تعیین گردد و در سطحی نزدیک به سطح تعادلی باشد. (فیشر از حاشیه نرخ ارز به عنوان شاخصی جهت سنجش مناسب بودن نرخ ارز استفاده می‌کند).

^۱. Frankel and Khan

^۲. Rebelo and Easterly

^۳. Stanly Fisher

^۴. Stabilization